

TOMASZ ZE STRZEMPINA (Strzemiński, Thomas de Strzempino, de Strzampino) – teolog, prawnik, filozof, ur. 10 VIII 1398, zm. 22 IX 1460.

Był synem Prandoty ze Strzempina (dziś Czemiń k. Kościana w Wielkopolsce) herbu Prus. W 1419 rozpoczął studia na Wydziale Artium Uniwersytetu Krakowskiego, w 1421 uzyskał stopień bakałarza, a w 1427 magistra filozofii. Następnie podjął studia w zakresie prawa kanonicznego, uzyskując w 1432 tytuł doktora, oraz studia teologiczne, które zakończył ok. 1440 tytułem *baccalarius formatus in theologia*, a ok. 1443 tytułem magistra teologii. Wykładał na wydziałach sztuk, prawa i teologicznym Uniwersytetu Krakowskiego (od 1441). Wykład wstępny do pierwszej księgi *Sentencji* Piotra Lombarda wygłosił w 1441. Do wykładów *Sentencji* zakończonych ostatecznie w 1442 był rekomendowany przez swego nauczyciela Benedykta Hessego. W 1443 objął katedrę na Wydziale Teologii. Był rektorem Uniwersytetu Krakowskiego podczas trzech kadencji: w 1432, 1437 oraz 1443/1444. Był delegatem abpa gnieźnieńskiego na sobór w Bazylei (w latach 1433–1436). W 1437 przebywał z poselstwem w Rzymie i Bolonii. W 1450 odbył poselstwo (z Krzesławem z Kurozwęk, kasztelanem lubelskim) w imieniu króla Kazimierza Jagiellończyka do papieża Mikołaja V. W 1454 został kanclerzem Uniwersytetu Krakowskiego, w 1455 po śmierci Zbigniewa z Oleśnicy został wyświęcony na bpa krakowskiego (jako jedyny z mistrzów krakowskich XV w.). Za jego biskupstwa odbył się synod krakowski w 1459. W 1459 wraz z bp kujawskim J. Gruszczyńskim udał się do Torunia na rozmowy z Krzyżakami. Zgromadził obszerny księgozbiór, który w testamencie przekazał Uniwersytetowi Krakowskiemu, tworząc warsztat naukowy dla ówczesnych uczonych i studentów. W swym zbiorze miał m.in. komentarze do Biblii, dzieła prawnicze i pedagogiczne, komentarze do *Sentencji*, dzieła ojców Kościoła, zbiory kazań, księgi medyczne.

Prace T.: *Notae super Bibliam [...] cum prologis et Ps. Walafriidi Glossa ordinaria* (rps BJ 312, k. 117–118, BJ 314, XIII²); traktat koncyliarystyczny – *Determinatio Basiliensis* (rps BJ 1217; wyd. w: *Polskie traktaty koncyliarystyczne z połowy XV wieku*, 167–230); wykłady wstępne i komentarze do *Sentencji* – *Principium super I [II, III, IV] librum „Sententiarum” Petri Lombardi* (rps BJ 1199); mowy i listy związane z działalnością na soborze w Bazylei i w diecezji krakowskiej (wydano m.in.:

Mowa o trudach urzędu rektorskiego, w: *Prima verba. Krakowskie mowy uniwersyteckie*, tłum. D. Gwis, E. Jung, Łódź 2000, 168–186).

Krakowskie środowisko uniwersyteckie poparło ruch koncyliarystyczny (via concilii), uznając wyższość władzy soboru powszechnego nad papieżem. Istotą tej koncepcji (wg W. Seńki) było rozróżnienie dwóch aspektów Kościoła: corpus Christi mysticum i corpus politicum. Papież jest głową Kościoła tylko jako corpus politicum, sobór zaś reprezentuje Kościół jako corpus mysticum, czyli na sposób mu właściwy. Poglądy te łączono z nurtem reformy życia Kościoła, zapoczątkowanym przez devotio moderna. T. w 1441 opracował (na podstawie traktatów Jana Elgota, Jakuba z Paradyża, Wawrzyńca z Raciborza i Benedykta Hessego) oficjalny traktat Uniwersytetu Krakowskiego dla soboru bazylejskiego (1431–1449) *Determinatio Basiliensis*. W traktacie pisał w części I: o istocie Kościoła, jego przymiotach i rodzajach, jedności i nieomyślności, o głowie Kościoła, o potrzebie soborów powszechnych i ich istocie, o supremacji soboru powszechnego; w części II o soborze bazylejskim, o zawieszeniu i złożeniu papieża Eugeniusza IV, wyborze Feliksa V, zastrzegając najwyższą władzę papieżowi (Chrystus udzielił władzy Piotrowi i jego następcom, ale principaliter dzierży ją Kościół). Traktat ten został odczytany na forum soborowym i rozesłany do wielu ośrodków we Francji i Niemczech, oddziałując na ówczesne europejskie koncepcje polityczno-prawne.

W swoim komentarzu do *Sentencji* Piotra Lombarda odwoływał się T. do wielu źródeł, m.in. Tomasza z Akwinu, Marsyliusza z Inghen, Grzegorza z Rimini, Benedykta Hessego. Analizował teologię jako rodzaj poznania w świetle zasad, wyróżniając w niej aspekty teoretyczny i praktyczny (M. Markowski, *T. ze Strzempina koncepcja teologii [...]*, 195–196). Podział teologii na naukę spekulatywną i praktyczną został dokonany ze względu na przedmiot badań i ich cel. Teologia w części spekulatywnej zajmując się teoretycznymi rozważaniami o jedności Boga i Trójcy Świętej, prowadzi do takiego celu życia ludzkiego, którym jest uszczęśliwiająca wizja Boga; w części praktycznej zajmuje się zasadami moralności, kazusami sumienia i nauką o dziesięciu przykazaniach, które przyporządkowują ludzi do dobra wspólnego. Teologia jest również nauką afektywną (scientia affectiva), gdyż samo poznanie prawdy prowadzi do umiłowania Boga (dileccio Dei), które jest

postać uczucia (*affecio*). Kwestionował istnienie realnej różnicy pomiędzy przedmiotem wiary a przedmiotem nauki, a stąd również między wiarą i wiedzą. Uważał, że poznawanie Boga wymaga najpierw aktu wiary w jego istnienie i stworzenie przez niego świata. Prawdziwa filozofia (*vera philosophia*) jest zgodna z wiarą (czerpiąc z klasycznej myśli filozoficznej, łączył wątki arystotelesowskie i tomistyczne z augustyńskimi).

Rozważał kwestie antropologiczne, m.in. kwestię, czy dusze odłączone od ciała posiadają jakieś poznanie (Z. Włodek, *Z badań nad filozofią człowieka [...]*, 165–168). W nawiązaniu do traktatu *O duszy* Arystotelesa zakładał, że intelekt ludzki może istnieć i działać (czyli poznawać) także jako oddzielony od ciała. Wyróżniał 2 sposoby poznania: pierwszy to poznanie przez wyższą inteligencję. Stawiał tezy: dusza oddzielona od ciała poznaje prawdziwie oraz poznaje substancje duchowe. Po pierwsze dlatego, że wszystko, co istnieje, nie jest pozbawione właściwego sobie działania. Jeśli więc dusza istnieje po śmierci człowieka, jak poucza wiara katolicka i prawdziwa filozofia, a właściwym jej działaniem jest poznanie, to poznaje ona prawdziwie także po śmierci. Odwołał się do obecnego w *Quaestiones disputatae De anima* Akwinaty frg. o warunkach i jakości poznania (przez formy poznawcze wydobyte z wyobrażeń cielesnych), którego dokonuje dusza zjednoczona z ciałem. Po rozstaniu z ciałem dusza, zachowując formy poznawcze uprzednie, poznaje przez formy otrzymywane (wlane) przez Boga. Z uwagi na rozłączenie z ciałem, poznanie duszy wydaje się mniej doskonałe. Dusza oddzielona od ciała poznaje substancje duchowe, co dokonuje się w sposób doskonalszy niż wtedy, gdy była zjednoczona z ciałem. Ponieważ dusza oddzielona poznaje własną istotę, inne dusze, duchy czyste, w tym aspekcie jej poznanie jest doskonalsze. Jest to możliwe, gdyż poznanie dokonuje się przez upodobnienie poznającego do przedmiotu poznawanego. Dusza zaś odłączona jest podobniejsza do substancji duchowych niż do cielesnych. Za Akwinatą przywołał twierdzenie, że dusza połączona z ciałem jest doskonalsza niż dusza oddzielona od ciała, gdyż istnieje wtedy w swej funkcji formy substancjalnej ciała; jednak dodawał, że dusza połączona z ciałem jest doskonalsza niż dusza oddzielona od ciała tylko wtedy, gdy ciało to jest ciałem zmartwychwstałym i przemienionym (*glorificatum*) na wzór zmartwychwstałego ciała Chrystusa. To ciało, z którym dusza jest połączona na ziemi, jest ciemnym więzieniem, w

którym jest zamknięta, a które jest jej niewolą (quasi carcer et obscura captivitas, seu custodiae animae). Dobrem dla duszy będzie więc wydobyć się z ciała materialnego i połączenie z ciałem przemienionym. W rozwiązaniu kwestii T. interpretował elementy tomaszowe – augustyńskimi (co wg Z. Włodek było charakterystyczne dla krakowskiego środowiska teologicznego tego czasu).

J. Fijałek, *Mistrz Jakób z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie Soboru Bazylejskiego*, I, Kr 1900; E. Jarra, *Twórczość prawna duchowieństwa polskiego (966–1800)*, w: *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy, szkice, materiały historyczne*, R 1954, I 253–390; Z. Włodek, *Filozofia a teologia. Wybór tekstów z krakowskich wykładów wstępnych do Sentencji Piotra Lombarda z XV w.*, MHFS 12 (1970), 73–78; M. Zwiercan, FPS 402; W. Seńko, *Z badań nad historią myśli społeczno-politycznej w Polsce w XV wieku*, w: *Filozofia polska XV wieku*, Wwa 1972, 20–57; E. Ozorowski, *Słownik polskich teologów katolickich*, Wwa 1983, IV 221–223; *Polskie traktaty koncyliaarystyczne z połowy XV wieku* (wyd. W. Bucichowski), Wwa 1987, 167–230; S. Wielgus, *Średniowieczna łacińskojęzyczna biblistyka polska*, Lb 1992, 91–93; Z. Włodek, *Z badań nad filozofią człowieka w późnośredniowiecznej eschatologii krakowskiej. Poglądy T. ze Strzempina*, SMed 29 (1992), 159–169; M. Markowski, *Dzieje Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1397–1525*, Kr 1996; tenże, *Pierwsi baccalari i doktorzy teologii Uniwersytetu Krakowskiego*, PrzTom 5–6 (1997), 233–314; tenże, *T. ze Strzempina koncepcja teologii jako nauki spekulatywnej, praktycznej i afektywnej*, w: *Benedyktyńska praca*, Kr 1997, 191–197; T. Wojciechowski, *Działalność soborowa (bazylejska) T. Strzempińskiego*, *Prace Historyczno-Archiwalne* 11 (2002), 5–22.

Katarzyna Stępień